

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Факультет управління персоналу, соціології та психології
Кафедра педагогіки та психології**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «ЕКОНОМІЧНА ТА
СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»**

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 Психологія

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**на тему «СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ
МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ
ВІЦІ»**

здобувача Катерини СЕРЕДИ

(підпис)

Науковий керівник: канд.п.н., доц. Тетяна КОВАЛЬКОВА

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією (ЕК) з
атестації здобувачів вищої освіти**

Завідувачка кафедри: д.п.н., проф.
Марина АРТЮШИНА

(підпис)

Київ-2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ВИНИКНЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У РАННЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	
1.1. Визначення сутності і причин міжособистісних конфліктів.....	6
1.2. Ранній юнацький вік: психологічні особливості та конфліктна поведінка.....	15
1.3. Соціально-психологічні чинники виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці.....	21
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ВИНИКНЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У РАННЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	
2.1 Програма проведення емпіричного дослідження та методичний інструментарій.....	30
2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження соціально-психологічних чинників виникнення міжособистісних конфліктів учнів раннього юнацького віку.....	32
Висновки до розділу 2.....	47
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50
ДОДАТКИ.....	52

ВСТУП

Актуальність дослідження. Конфлікти є невід'ємною частиною і важливим джерелом розвитку як окремої особистості, так і цілої системи в цілому. Відсутність згоди в спілкуванні між сторонами, зіткнення протилежних поглядів та інтересів призводить до конфліктів та суперечок, що глибоко впливає на психологічний стан не тільки дорослих людей, але й осіб раннього юнацького віку. Саме конфлікти є актуальною проблемою нашого сьогодення та займають значну частину нашого життя, саме через це людині потрібно навчитись бути гнучким та витривалим до напружених обставин та сформувати навичку успішного вирішення конфліктної ситуації.

Конфлікт тісно пов'язаний з психічним благополуччям особистості, тому проблема конфліктності привернула увагу зарубіжних психологів. У першій половині ХХ ст. серед напрямків зарубіжних психологічних досліджень виділяються психоаналітичний (А. Адлер, З. Фрейд, Е. Фромм); соціотропний (У. Мак-Дугалл, С. Сигеле та ін.); етологічний (К. Лоренц, Н. Тінберген); теорія групової динаміки (Д. Креч, К. Левін, Л. Ліндсей); фрустраційно-агресивний (Д. Доллард, Н. Міллер); поведінковий (А. Бандура, А. Басе); соціометричний (Г. Гурвич, Е. Дженігс, С. Додц, Д. Морено,); інтеракціоністський (Д. Мід, Т. Шибутані, Д. Шпігель).

Посилаючись на віковий аспект, проблему конфліктів вивчали Б.П. Жизневський, Я.Л. Коломінський, М.І. Коцко, В.М. Коміссарик; зокрема конфлікти дітей дошкільного віку досліджував М.І. Тютюнник; конфлікти у підлітковому віці виявляли Л.І. Божович, Т.В. Драгунова, В.І. Ілійчук, О.В. Первишева; особливості конфліктів між учнями та вчителями вивчали І.М. Веренікіна та Л.В. Сімонова. Конфлікти у ранньому юнацькому віці стали предметом досліджень А.І. Бузніка, І.С. Кона та В.Г. Ласькової.

Міжособистісний тип конфліктів є найпоширенішим, він виникає при суперечці двох або більше сторін та заважає ефективності й здоровій співпраці. Зокрема у ранньому юнацькому віці відбувається становлення нових завдань, які спричиняють удосконаленню вже встановлених вмінь. Саме

тому міжособистісні конфлікти в цьому віці можуть бути спричинені новою соціальною ситуацією, яка визначає зміни в індивідуальних особливостях особистості.

Попри те, що освітні заклади надають достатню кількість знань, юнаки та дівчата все одно стикаються з проблемами, які виникають при взаємодії з однолітками, батьками, вчителями, тощо. Таким чином, враховуючи наявність значної кількості робіт за означеною тематикою, проблема виявлення соціально-психологічних чинників виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці не знайшла остаточного вирішення та потребує подальших досліджень.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні соціально-психологічних чинників виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці.

Завдання дослідження:

1. Розглянути теоретичні підходи до проблеми міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці.
2. Дослідити психологічні особливості та конфліктну поведінку у ранньому юнацькому віці
3. Обґрунтувати та емпірично дослідити соціально-психологічні чинники виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці та кореляційні зв'язки між ними.

Об'єкт дослідження – міжособистісні конфлікти у ранньому юнацькому віці.

Предмет дослідження – соціально-психологічні чинники виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань було використано комплекс теоретичних, емпіричних і статистичних методів:

Теоретичні методи – аналіз, систематизація й узагальнення наукової літератури щодо сучасного стану досліджуваної проблеми.

Емпіричні методи – психодіагностичні методики: методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса (адаптація Н. Гришиної), методика «Оцінка рівня конфліктності особистості» Г. Ложкін та Н. Пов'якель, методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, тест «Самооцінка психічних станів» (за Г. Айзенком).

Математико-статистичні методи – кореляційний аналіз коефіцієнт Пірсона та дисперсійний аналіз.

Теоретична значущість одержаних результатів полягає у розширенні та поглибленні уявлень про міжособистісні конфлікти та конфліктну взаємодію, прийоми конструктивної поведінки у конфліктних ситуаціях, соціально-психологічні чинники виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані психологами, що працюють у системі освіти як матеріал для побудови корекційних програм або факультативних занять для регулювання міжособистісних відносин та формування адекватної конфліктної поведінки осіб раннього юнацького віку.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел, що налічує 5 додатків. Ілюстративний матеріал подано у 5 рисунках та 4 таблицях (1 таблиця в додатках). Загальний обсяг роботи – 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-
ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ВИНИКНЕННЯ
МІЖСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ
ВІЦІ

1.1. Визначення сутності і причин міжособистісних конфліктів

З розвитком людської цивілізації, упродовж останніх століть кількість конфліктів на планеті не зменшується з ряду об'єктивних і суб'єктивних причин. Накопичившись вони призводять до світових війн, революцій, локальних сутичок, проблемних ситуацій на міжособистісному, внутрішньоособистісному та глобальному рівнях. Конфлікти виникають і проявляються в усіх сферах суспільного буття, що в свою чергу характеризує їх багатоманітністю та розмаїттям [4].

Проблему міжособистісних конфліктів, їх джерел, шляхи вирішення розглядали у своїх роботах західноєвропейські вчені С. Аша, Д. Берnard, М. Дойч, Г. Зіммель, Р. Кілмен, Л. Коузер, Р. Мак, Т. Парсонс, Л. Понді, А. Рапопорт, Р. Снайдера, К. Томас, З. Фрейд, К. Хорні. Науковці обґрунтовували конфлікт як боротьбу за цінності, статус, владу, ресурси, метою якої є нейтралізація, завдання збитків або усунення суперника. Окремі аспекти конфлікту і шляхи його вирішення досліджували вчені М. Дейч, Дж. Картрайт, К. Левін, Р. Ліпіт. Соціальну взаємодію вивчали Р. Ф. Бейлз, У. Ф. Уайт, соціальні системи - Т. М. Ньюк, Р. М. Стогділл; статику і побудову формальних моделей - Р. Р. Буш, Г. А. Сайман, Дж. Френч, Дж. К. Хемфілл; соціометрію - Е. Ф. Богатт, Г. Ліндсей, К. Морено. Значний внесок у розробку проблеми внесли В. Є. Василюк, Є. А. Донченко, О. С. Калмикова, В. Зігерт, Л. Ланге, О. Е. Мелібруд, Л. А. Петровська, А. В. Петровський, І. В. Пономарьов, Т. М. Титаренко та ін. [1; 11].

Більшість науковців розглядають поняття конфлікту більш загально, але ми будемо детальніше розглядати найпоширеніший тип –

міжособистісний. Людина завжди прагне до взаємодії та спілкування із подібними собі. Саме це зумовлює утворення соціальних груп та колективів, де одні люди можуть проявляти себе інакше, ніж оточуючі, яким данна поведінка буде недовподоби, вона викликає в учасників погане самопочуття, емоційні переживання, які можуть спровокувати негативні наслідки.

Таким чином, можемо сказати, що міжособистісний конфлікт – непогодження між двома або більше людьми, які виникають внаслідок різних думок, поглядів, цінностей та поведінки, що призводить до напруження та суперечок між особами. Міжособистісні конфлікти можуть виникати в будь-якому соціальному середовищі (родина, школа, робоче місце) та сфері життя (особистісні, політичні, професійні та інші відносини).

Як зазначалось раніше міжособистісний конфлікт є найпоширенішим типом, але він також пов'язаний і з іншими типами. Коли людина не може впоратись з якоюсь ситуацією, вона починає перекладати провину на інших й поводити себе неадекватно: прагне відстояти правоту своєї думки, при цьому використовуючи образливі, принизливі слова, звинувачення та претензії. В той час людина, яка приймає весь негатив на себе починає вступати в конфлікт з обвинувачем. Отже можемо зробити висновок, що внутрішньоособистісний конфлікт переростає у міжособистісний.

З іншого боку, міжособистісні конфлікти включені в зіткнення іншого рівня – міжгрупові, коли вони розгортаються і втягують в своє коло інших людей. До учасників конфлікту можуть примкнути і їх прихильники з обох сторін. А коли конфлікт розгортається навколо питання, вирішення якого може позначитися на інших людях або навіть на цілих організаціях, то вони вже починають брати в ньому участь. В результаті конфлікт, почавшись як міжособистісний, стає міжгруповим. Вказані типи конфліктів: внутрішньо особистісні (ВОК), міжособистісні (МОК) і міжгрупові (МГК) – впливають один на одного і зумовлюють один одного, створюючи структуру кола [2].

Ми живемо в суспільстві в якому цінності та інтереси людей не завжди збігаються одне з одним внаслідок чого виникає міжособистісний конфлікт, як

соціальний феномен, що проникає в усі сфери людського життя та зустрічається кожен день. У таких конфліктах зазвичай відбувається обмін звинуваченням, де один учасник (той хто обвинувачує) перекладає відповідальність на іншого. Тому забігаючи наперед можна сказати, що важливим фактором вирішення міжособистісного конфлікту – є адекватна оцінка ситуації та прийняття на себе відповідальності.

Міжособистісні конфлікти, як вже відзначено вище, охоплюють всі сфери людських відносин. У таблиці 1.1. (див. Додаток А) представлені основні сфери міжособистісних конфліктів з виділенням деяких їх типів і причин [5, с. 83].

У вивченні причин міжособистісних конфліктів сформувалися три основні позиції.

1. Психоаналітична позиція (К. Хорні) ґрунтується на тому, що ключем до розуміння поведінки індивіда є проблеми, які він колись переживав у дитинстві.

2. Потребнісно-особистісна позиція (К. Левін) ґрунтується на розумінні причин міжособистісних конфліктів, як суперечностей між власними потребами людини і зовнішньою об'єктивною силою.

3. Контекстна позиція (М. Дойч) ґрунтується на тому, що причини міжособистісних конфліктів повинні досліджуватися в контексті загальної системи взаємодії. Відповідно до цієї позиції, виокремлюють конкурентні та кооперативні відносини між людьми, кожен з яких можуть бути рівними і нерівними, формальними і неформальними, орієнтованими на завдання або на розподіл влади [9].

Для чіткого розуміння та вирішення конфліктної ситуації, важливо визначити причини міжособистісних конфліктів, що можуть бути різноманітними і складними. Основні причини міжособистісних конфліктів можуть включати:

1. Різниці в думках та поглядах. Люди можуть мати різні думки, ідеї та переконання, які можуть приводити до конфлікту, якщо не знайдуть компромісу.

2. Різниці в інтересах та потребах. Люди мають різні інтереси, потреби та бажання, які можуть конкурувати між собою. Наприклад, конфлікт між двома друзями може виникнути через різні погляди на те, як провести вільний час.

3. Різниці в цінностях та переконаннях. Люди можуть мати різні цінності та переконання, які можуть стати джерелом конфлікту, якщо вони не сумісні.

4. Непорозуміння та комунікаційні проблеми. Недостатнє спілкування, неправильна комунікація та непорозуміння можуть призводити до конфліктів. Наприклад, якщо люди не розуміють один одного, то це може створювати напруження та невдоволеність.

5. Недостатність ресурсів. Конфлікти можуть виникати, коли люди змагаються за обмежені ресурси, такі як гроші, час, матеріальні речі або влада.

6. Стрес та невдачі. Стрес та невдачі можуть призводити до конфліктів, оскільки вони можуть змінювати настрій та поведінку людей. Наприклад, коли людина налаштована на різкість та роздратування - це може призводити до більш гострих конфліктів з оточуючими.

7. Різні стилі поведінки. Різні люди можуть мати різні стилі поведінки, які можуть призводити до конфліктів. Наприклад, якщо одна людина є домінантною та авторитарною, а інша людина більш пасивна, то це може призводити до розбіжностей та незгоди.

8. Особистісні проблеми. Кожній людині властиво проявляти свої індивідуальні та особисті властивості, що може стати причиною зіткнення учасників та призведе до конфлікту [6; 9].

Також звернемо увагу на те, що причини розвитку міжособистісних конфліктів поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивними причинами вважають обставини при яких стикаються думки, поведінка, цінності та

інтереси людей, до них належать: об'єктивні фактори (нестача ресурсів, розбіжність з метою, обмеженість життєво важливих благ), організаційно-управлінські фактори (несумісність працівників, некоректна організація праці, помилкове управління). В свою чергу суб'єктивні причини розвитку міжособистісних конфліктів зумовлені індивідуально-психологічними особливостями осіб, які контактують між собою. До суб'єктивних причин належать: особистісні фактори (обмеження інтересів учасників, невідповідність очікуванню) та соціально-психологічні фактори (некоректні дії підлеглих або керівника).

Врегулювання конфлікту повинне привести до відновлення існуючої системи відносин, однак джерелом конфлікту іноді бувають такі причини, що можуть призвести і до їх руйнування. У зв'язку з цим виділяють такі функції подібних конфліктів як конструктивні і деструктивні.

До конструктивних функцій можна віднести ситуації, коли:

- ◆ конфлікт виявляє неблагополуччя у взаємних відносинах;
- ◆ конфлікт стає джерелом розвитку й удосконалення процесу взаємних відносин;
- ◆ конфлікт знімає напруженість, що існувала в міжособистих стосунках;
- ◆ конфлікт виступає інструментом, за допомогою якого сторони намагаються вирішити протиріччя.

До деструктивних функцій можна віднести ситуації, коли:

- ◆ відбувається руйнування існуючої системи відносин;
- ◆ порушується або припиняється спільна діяльність;
- ◆ порушується духовний стан учасників [10].

Розглянемо детальніше основні підходи вивчення міжособистісних конфліктів, вони бувають такі: мотиваційний, діяльнісний, організаційний та когнітивний. У вивченні міжособистісних конфліктів домінує *мотиваційний підхід*, його основоположники Дж. Бертон, М. Дойч, Г. Зіммель, Л. Козер, К. Ледерер, К. Мітчелл, Н. Паузард, К. Райт, Н. Тимашев та ін. Прихильники

мотиваційного підходу вважають джерелами конфліктів у міжособистісних відносинах усвідомлення несумісних прагнень та інтересів суперників.

У мотиваційному підході до вивчення міжособистісних конфліктів широко застосовують поняття “конкуренція”.

Когнітивний підхід до вивчення конфліктних ситуацій розглядається у дослідженнях Крогіуса М. і Фригіної Н., а в зарубіжній літературі – у працях скандинавських і швейцарських психологів. Когнітивний підхід досліджує конфлікт в аспекті впливу когнітивного, суб’єктивного світу особистості на її поведінку.

Діяльний підхід дослідження міжособистісних конфліктів дає змогу проаналізувати рівень ефективності спільної діяльності індивідів. Діяльний підхід знаходимо в Ф. Бородкіна, М. Іванова, Л. Петровської, Н. Пов’якель та ін. Діяльність допомагає по-новому підійти до явищ детермінації міжособистісних внутрішньогрупових конфліктів. Діяльний підхід як об’єктивні детермінанти міжособистісних конфліктів виокремлює суперечності предметно-діяльного характеру, зумовлені спільною груповою діяльністю.

Організаційний підхід широко застосовується для аналізу конфліктів насамперед у сфері управлінських відносин. Моделі організаційного конфлікту запропоновані Блейком Р., Гришиною Н., Єршовим О. та ін.

Кожен із запропонованих підходів по-своєму ефективний і дає змогу визначити напрямок розвитку міжособистісного конфлікту, його причини, зміст і наслідки [6].

Розглянемо доволі просту структуру міжособистісного конфлікту, яка включає в себе такі елементи:

- учасники (всі особи, які безпосередньо були залучені до конфліктної ситуації: конфліктуючі, лідери конфлікту, групи підтримки);
- предмет (проблема, через яку відбувається конфлікт);
- об’єкт (сфера інтересів, якою хочуть заволодіти учасники конфлікту);

- середовище в якому протікає конфлікт.

Особливості міжособистісних конфліктів є наступними:

- У таких конфліктах протистояння між людьми проходить безпосередньо тут і зараз на основі зіткнення їх особистих мотивів;
- Міжособистісні конфлікти для суб'єктів і конфліктної взаємодії є перевіркою характерів, темпераментів, здібностей, інтелекту, волі та інших індивідуально-психологічних особливостей;
- Міжособистісним конфліктам характерна висока емоційність, вони охоплюють всі сторони відносин між конфліктуючими суб'єктами;
- Міжособистісні конфлікти зачіпають інтереси не тільки конфліктуючих сторін, а й тих, з ким вони безпосередньо пов'язані;
- В міжособистісних конфліктах часто емоційна сторона затьмарює змістову [2].

Дослідження міжособистісних конфліктів проводили багато вчених з різних галузей психології та соціології. Ось кілька прикладів вчених, які займалися дослідженням міжособистісних конфліктів:

- Курт Левін – американський соціолог та психолог, який розробив теорію міжособистісних конфліктів. Його підхід полягає в розгляді конфлікту як дії протистояння між двома або більше особами з різними цілями та інтересами.
- З. Фрейд вважав, що людина має дві протилежні сили - ерос та танатос. Ерос відповідає за прагнення до життя, любові та гармонії, тоді як танатос - за прагнення до смерті, агресії та деструкції. За словами Фрейда, міжособистісні конфлікти виникають тоді, коли ці дві сили взаємодіють у людини, і вона не може знайти баланс між ними.
- Карен Хорні, у свою чергу, досліджувала міжособистісні конфлікти з точки зору соціальної психології. Вона звертала увагу на роль соціальних факторів, таких як культура, статус, роль у суспільстві тощо, у виникненні та подоланні конфліктів. Хорні стверджувала, що найбільш

поширеними міжособистісними конфліктами є конфлікти між потребами самореалізації та пристосування до вимог суспільства.

- М. Дойч вважає, що міжособистісний конфлікт виникає тоді, коли існують дві протилежні потреби, цінності або бажання, які не можуть бути задоволені одночасно. Він розрізняє два види міжособистісних конфліктів - "конфлікт взаємодії" та "конфлікт ідентичності". У першому випадку конфлікт виникає через різні погляди на те, як слід поводитися, якщо дві або більше особи знаходяться в одній ситуації. У другому випадку, конфлікт виникає внаслідок різних цінностей або потреб у людей, які впливають на їх самоідентифікацію та соціальну роль.

- К. Томас, американський соціолог, проводив дослідження міжособистісних конфліктів та звертав увагу на психологічні аспекти конфлікту. Він стверджував, що конфлікт виникає не тільки через реальні проблеми та ресурси, але й через сприйняття цих проблем та ресурсів сторонами конфлікту. Тобто, конфлікт може виникати, коли дві сторони різним чином сприймають ту ж саму проблему або ресурс.

У контексті міжособистісного конфлікту можна згадати Кеннета Томаса та Ральфа Кілмена, які розробили модель взаємодії, відому як «Модель конфлікту Томаса-Кілмена». Ця модель пояснює, як індивіди сприймають та реагують на конфліктні ситуації, ця модель описує п'ять основних стратегій людської поведінки в конфліктних ситуаціях:

- Суперництво - Цей стиль виявляється, коли людина намагається захистити свої власні інтереси, не звертаючи увагу на інтереси інших. Він зазвичай сприяє виникненню ворожості і може призвести до загострення конфлікту.

- Співпраця - Особа використовує цей стиль, коли намагається співпрацювати з іншими, щоб знайти рішення, яке задовольняє потреби всіх сторін.

- Компроміс - Особа обирає цей стиль, коли намагається знайти рішення, з яким всі сторони можуть погодитися, але при цьому всі повинні зробити компроміс і відступити від частини своїх вимог.

- Уникнення - Цей стиль виявляється, коли людина уникає конфлікту та його вирішення. Вона може відкладати розгляд проблеми або уникає протистояння. Цей стиль може бути корисним у ситуаціях, коли конфлікт не має великого значення або коли вирішення потребує більшої часової або інформаційної підготовки.

- Пристосування - Особа вибирає цей стиль, коли намагається задовольнити потреби інших, відкладаючи свої власні цілі та інтереси.

Модель Кілмена-Томаса надає інструменти для аналізу та розуміння реакцій на конфлікт і допомагає людям знаходити ефективні способи вирішення конфліктів, залежно від контексту та цілей, які вони переслідують.

Ці стилі вирішення конфліктів можуть бути застосовані в різних ситуаціях залежно від особистісних особливостей та контексту конфлікту. Модель Томаса-Кілмана стала популярною та широко використовуваною в бізнесі, освіті та консультуванні, допомагаючи людям розуміти свій підхід до конфліктів та розвивати навички конструктивного вирішення конфліктів [23].

Отже, проаналізувавши думки таких вчених як К. Левін, М. Дойч К. Хорні, З. Фрейд, К. Томас та інші, що досліджували міжособистісний конфлікт можна зробити висновок що це негативний процес, що виникає внаслідок різних цінностей, переконань та потреб. Міжособистісний конфлікт може призвести до негативних наслідків, таких як стрес, агресія, зниження самооцінки тощо, тобто мати негативний вплив на здоров'я, психічний стан та соціальні відносини осіб, що беруть участь в конфлікті. Однак, з іншого боку, вирішення міжособистісних конфліктів може покращити відносини та призвести до розвитку кращого розуміння між людьми.

1.2. Ранній юнацький вік: психологічні особливості та конфліктна поведінка

Ранній юнацький вік – це період розвитку між дитинством та пізнім юнацьким віком.

Під час ранньої юності (від 15-16 до 17-18 років), особистість досягає стадії відносної зрілості, завершується бурхливий розвиток організму та первинна соціалізація. У цей період, молоді люди починають утверджувати світогляд, усвідомлюють себе та визначаються у своїх цілях, намагаючись реалізувати свою індивідуальність. Навчальна діяльність та комунікативність значно підвищуються порівняно з підлітковим віком, а молоді люди починають зосереджуватись на узгодженні своїх майбутніх перспектив, іноді переживаючи кризу ідентичності [7].

Трактування юності як періоду онтогенетичного розвитку залежить від принципових установок авторів того чи іншого підходу.

Біогенетичні теорії (теорія рекапітуляції Дж. Стенлі Холла; А. Геззела: спіральна модель розвитку). Дж. Стенлі Холл та А. Геззела є відомими представниками біогенетичних теорій, які вивчають зв'язок між біологічними та генетичними факторами і розвитком особистості.

Згідно з теорією Дж. Стенлі Холла, ранній юнацький вік характеризується значними біологічними змінами, пов'язаними з розвитком статевих органів, змінами голосу, а також зростанням та зміною форми тіла. Холл стверджує, що ці біологічні зміни мають значний вплив на психіку юнака, сприяючи формуванню його особистості та самоідентифікації.

А. Геззел, з свого боку, розглядає роль генетичних факторів у формуванні особистості. Він стверджує, що народження людини з певним набором генів визначає її потенційні можливості та обмеження в розвитку. За теорією Геззела, юнак повинен мати можливість розвивати свої природні здібності та потенціал, щоб стати успішною та задоволеною особистістю.

Обидві теорії підкреслюють важливість біологічних та генетичних факторів у розвитку особистості юнака. Однак, вони також враховують вплив соціального середовища та культурного контексту на формування особистості у ранньому юнацькому віці [14].

Згідно з *психоаналітичною теорією* З. Фрейда та його дочки А. Фрейд, ранній юнацький вік є етапом психосексуального розвитку, який називається "генітальний період". На цьому етапі, молода людина переживає багато змін у своїй сексуальності та статевому розвитку.

Згідно з теорією З. Фрейда, ранній юнацький вік характеризується конфліктом між потребою у самостійності та потребою у підтримці від батьків. У цей період юнак починає бути більш незалежним, він розглядає своїх батьків як протиставлення своїй власній індивідуальності.

З. Фрейд стверджує, що в цьому віці, юнак переживає "кризу ідентичності", коли він починає питати себе хто він є, який його шлях в житті та який його статус в суспільстві. За теорією З. Фрейда, відповіді на ці запитання визначаються рівновагою між його сексуальними потребами та соціальними нормами.

Анна Фрейд розробила поняття "внутрішнього світу", яке вказує на те, що у ранньому юнацькому віці, молода людина починає формувати свій власний світогляд, який впливає на його думки, почуття та поведінку. Згідно з її теорією, юнак повинен мати можливість вільно висловлювати свої думки та почуття, щоб створити здорову особистість.

У ранньому юнацькому віці (від 12 до 18 років), за *теорією Е. Еріксона*, конфлікт, який необхідно подолати, називається "ідентичність проти розпилення ролі". У цьому віці молоді люди стикаються зі значною кількістю викликів, які пов'язані з формуванням своєї особистості та встановленням соціальних зв'язків з однолітками.

У цьому віці юнак повинен знайти своє місце в світі та визначити, хто він є як особистість. Важливо, щоб юнаки та дівчата знали свої цінності та

були готовим захищати їх. Також важливо, щоб вони були здатними робити власні рішення та приймати відповідальність за свої дії.

Когнітивні теорії Ж. Піаже та Р. Сельмана досліджують розвиток пізнавальних процесів у дітей та підлітків, включаючи ранній юнацький вік.

Ж. Піаже розробив теорію когнітивного розвитку, яка описує, як діти здобувають знання та розвиваються пізнавально. Згідно з цією теорією, діти проходять через різні стадії когнітивного розвитку, починаючи з періоду сенсомоторної стадії, коли діти взаємодіють з оточуючим світом за допомогою своїх чуттєвих та рухових здібностей. У ранньому юнацькому віці юнаки переходять до формальних операцій, коли вони здатні до абстрактного мислення та логічних роздумів.

Р. Сельман розробив *теорію соціального пізнання*, яка вивчає, як діти сприймають та розуміють соціальні відносини та взаємодіють з іншими людьми. Згідно з цією теорією, діти проходять через різні стадії соціального розвитку, починаючи з періоду попереднього соціального розуміння, коли вони розуміють соціальні відносини за допомогою свого досвіду та спостережень. У ранньому юнацькому віці юнаки переходять до більш складного соціального розуміння, коли вони здатні розуміти перспективи та мотивації інших людей.

Обидві теорії підкреслюють важливість когнітивного та соціального розвитку юнаків у ранньому юнацькому віці.

А. Бандура є одним з найбільш відомих соціологів-психологів, який розробив дві важливі теорії: *соціальну теорію наuczіння* і *соціальну теорію пізнання*. Ці теорії мають велике значення для раннього юнацького віку, оскільки саме на цьому етапі людина вчиться більш складним соціальним навичкам і розвиває свої здібності до пізнання світу.

Соціальна теорія наuczіння А. Бандури стверджує, що людина навчається шляхом спостереження та наслідування поведінки інших людей. Він вважає, що людина може вивчати нові навички та поведінку, спостерігаючи за іншими людьми, що їх реалізують. Важливим елементом цієї

теорії є також віра в свої здібності, яку людина може отримати, працюючи над своїми навичками.

Соціальна теорія пізнання А. Бандури стверджує, що людина може засвоїти нові знання та уявлення шляхом спілкування з іншими людьми та експериментування зі своїми ідеями. Ця теорія також вважає, що людина здатна змінювати свої знання та уявлення, здобуваючи новий досвід та навчаючись від інших людей.

Обидві теорії А. Бандури допомагають розуміти, як людина вчиться та розвивається, отримуючи нові знання та навички від свого оточення. Ці теорії мають важливе значення для раннього юнацького віку, оскільки саме на цьому етапі людина навчається складнішим соціальним навичкам.

Соціальна ситуація розвитку старшокласника породжує суперечність між ідентифікацією та індивідуалізацією його особистості серед оточуючих людей (Д. І. Фельдштейн). З одного боку, юнаки прагнуть до незалежності, самостійності, захищають своє право на індивідуальність. З іншого боку, активізується ціннісно-орієнтаційна діяльність, посилюється прагнення свідомо будувати свою поведінку відповідно до існуючих суспільних норм і вимог [15, с. 388].

Ранній юнацький вік пов'язаний з початком юнацького періоду, коли юнаки починають розуміти світ дорослих, але ще не готові повністю перейти до дорослого життя. На цьому етапі вони починають формувати свою самоідентичність, відкривають для себе нові соціальні ролі та починають встановлювати відносини з однолітками. Це час, коли юнаки та дівчата починають усвідомлювати важливість своїх дій та вчать бути відповідальними за свої вчинки.

Фізичне дозрівання та соціалізація в ранній юності. Досліджуючи розвиток особистості в ранній юності, розглядають його натуральний і соціальний ряди.

Натуральний ряд розвитку (процес фізичного дозрівання). Ранню юність небезпідставно вважають перехідним віком. Біологічним критерієм

переходу від дитинства до зрілості є фізичне, зокрема статеве, дозрівання [16, с.235].

У ранньому юнацькому віці закінчується формування скелета, і м'язова система швидко розвивається. Значно збільшується просвіт кровоносних судин, об'єм та продуктивність серця, що забезпечує нормальний кровообіг за різних, у тому числі й напружених, станів організму. Функціональний розвиток нервових клітин головного мозку продовжується, і система зв'язків між різними відділами мозку досягає повного розвитку, розширюючи можливості для виникнення нових зв'язків. Умовні зв'язки характеризуються вищою стійкістю та більшими можливостями переключення.

Більшість юнаків і дівчат на цьому віковому етапі досягають статевого дозрівання. У дівчат вже сформовані вторинні статеві ознаки, а внутрішні статеві органи продовжують інтенсивно рости, завершується формування жіночої статури тіла. У юнаків відбувається інтенсивне формування вторинних статевих ознак чоловічого типу статури.

Розвиток людини в суспільстві передбачає соціалізацію, яка є процесом залучення дитини до норм, знань та навичок, що дозволяють створювати матеріальні та духовні цінності, виконувати соціальні функції та нести відповідальність. Ранній юнацький вік пов'язаний із цим процесом.

Умови та перебіг психологічного й особистісного розвитку впливають на соціалізацію дівчат і хлопців. Існують різні типи соціалізації, такі як: соціалізація з проблемами в поведінці та труднощами у засвоєнні соціальних ролей, плавна соціалізація, що дозволяє особистості легко включитись в доросле життя, і соціалізація зі стрибкоподібними змінами, яка характеризується високим рівнем самоконтролю та самодисципліни.

Особливості цих типів соціалізації проявляються по-різному у життєдіяльності дівчат і хлопців. Зазвичай, дівчата випереджають хлопців у соціальному розвитку, оскільки вони глибше та ефективніше засвоюють соціальні ролі та відповідальність за своє життя. Проте, у виборі професії та навчального закладу міжстатеві відмінності не спостерігаються [16].

У цьому віковому періоді особистість постає як об'єкт активного впливу різнопланових соціальних чинників, відзначається “творчою самодіяльністю” (С.Л. Рубінштейн), прагненням до відповідальності (М.В. Савчин) [8, с. 169].

Вік старшокласників, як правило, асоціюється з ранньою юністю, що, однак, є дискусійним твердженням.

Соціальна ситуація розвитку:

- 1) переосмислення власної значущості в системі соціальних відношень;
- 2) пошук сенсу життя є заключною фазою становлення особистості як молодій людині, коли виокремлюється проблема набуття ідентичності та перспектив подальшого розвитку власного “Я”;
- 3) зорієнтованість на здобуття статусу самостійної дорослої людини;
- 4) потреба в особистісному та професійному самовизначенні.

Проблема сенсу життя:

- 1) пошук власного місця в системі соціальних стосунків;
- 2) критичне сприймання спільного життєвого простору з дорослими;
- 3) прагнення до самовизначення (професійного, особистісного, індивідуального) та самореалізації;
- 4) потреба в самоповазі;
- 5) бажання подобатися;
- 6) патріотизм;
- 7) юнацький максималізм як насторожене, або заперечне, скептичне ставлення до різнопланових компромісів (не знаю як, але знаю, що не так) [8, 169-170 с.].

Ранній юнацький вік може бути періодом конфліктів, які виникають між дітьми, батьками та іншими дорослими. Деякі типові конфлікти включають:

1. Конфлікти з батьками: Діти цього віку можуть відчувати бажання незалежності та протиставлятися батькам. Конфлікти можуть виникати через правила та обмеження, які батьки намагаються накласти на своїх дітей.

2. Конфлікти зі шкільними товаришами: У ранньому юнацькому віці діти можуть почати конфліктувати з іншими школярами через різні погляди, цінності та інтереси. Конфлікти можуть виникати також через конкуренцію, булінг та інші проблеми.

3. Конфлікти з вчителями: Ранній юнацький вік може бути періодом, коли діти починають бути більш критичними до авторитету вчителів. Конфлікти можуть виникати через несприйняття правил класу, оцінки, дисципліну тощо.

4. Конфлікти з іншими дорослими: Діти цього віку можуть мати конфлікти з іншими дорослими, такими як тренери спортивних команд, керівники клубів та інші авторитетні особи, з якими вони мають стикатися в щоденному житті.

Загалом, ранній юнацький вік – це складний період, який може викликати значні труднощі для молодої людини, однак також може бути періодом зростання та розвитку, який може допомогти у формуванні здорової і самостійної особистості.

1.3. Соціально-психологічні чинники виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці

Багато вчених вивчали психологічні причини виникнення міжособистісних конфліктів у юнацькому віці. Ось деякі з них:

1. Ерік Еріксон – американський психолог, який ввів поняття "ідентичності" та досліджував розвиток особистості в різні періоди життя. Він вказував на те, що конфлікти можуть виникати внаслідок невдач у досягненні "ідентичності", коли юнаки не можуть знайти своє місце в соціальному середовищі.

2. Зігмунд Фрейд – австрійський психолог, який вивчав дитячу психологію та розвиток особистості. Він вказував на те, що конфлікти можуть виникати внаслідок бажання залучити увагу до себе, ревнощів або невдалих спроб досягти сексуальної гармонії.

3. Карл Роджерс – американський психолог, який відомий своєю теорією "позитивної людської цінності" та підходом "некерованої терапії". Він вказував на те, що конфлікти можуть виникати внаслідок відчуття невпевненості та неприйняття в суспільстві.

4. Жан Піаже – швейцарський психолог, який вивчав розвиток мислення та інтелекту у дітей. Він вказував на те, що конфлікти можуть виникати внаслідок розбіжності у світогляді та мисленні [12; 13].

Міжособистісні конфлікти виникають через багато причин і у ранньому юнацькому віці вони можуть проявлятися особливо складно. Ось декілька психологічних причин, які можуть призвести до конфліктів:

- Встановлення особистої ідентичності: У ранньому юнацькому віці молоді люди намагаються зрозуміти хто вони такі і де вони стоять в житті. Це може призвести до того, що молоді люди змагаються за визнання своєї ідентичності, включаючи своє місце в групі або серед друзів. Це може призвести до зіткнень між однолітками, які борються за визнання своєї ідентичності в очах інших.

- Конфлікти через різницю у цінностях: Кожна людина має свої цінності, які вони вважають важливими. Це може включати різні релігійні, культурні, етичні та моральні переконання. Якщо дві людини мають різні цінності, це може привести до конфлікту між ними.

- Непорозуміння: Часто конфлікти виникають через непорозуміння між людьми. Молоді люди можуть мати різні точки зору на різні питання, і якщо вони не можуть зрозуміти один одного, то це може призвести до конфлікту.

- Конфлікти через бажання контролю: У ранньому юнацькому віці молоді люди намагаються контролювати своє життя і довколишнє середовище. Це може призвести до того, що вони намагаються контролювати інших людей, включаючи своїх друзів.

- Зміна соціального середовища. Ранній юнацький вік може бути часом, коли юнаки змінюють своє соціальне середовище, наприклад, коли

вони починають відвідувати нову школу або починають вчитися в коледжі. Це може призвести до конфліктів з новими людьми, які мають інші цінності та норми поведінки.

- Конфлікти на основі різниць у поглядах. Ранній юнацький вік є часом, коли юнаки починають більше думати про свій світогляд та погляди на життя. Це може призвести до конфліктів з друзями, які мають інші погляди на різні питання, такі як політика, релігія та інші.

- Конфлікти на основі заздрості або здорового конкурентного духу. У ранньому юнацькому віці юнаки можуть стати більш конкурентними, особливо в тому, що стосується успіху в навчанні або спорті. Це може призвести до виникнення конфліктів між друзями або однокласниками, які заздять одне одному або відчують конкуренцію між собою.

- Незрілість особистості. У ранньому юнацькому віці людина тільки формує свою ідентичність та самооцінку, і тому може мати складнощі з розумінням своїх власних емоцій та потреб. Це може приводити до суперечок з оточуючими людьми, а також до конфліктів з тими, хто має інші цінності та погляди.

- Соціальний тиск. У ранньому юнацькому віці людина може стикатися зі значним соціальним тиском, таким як бажання належати до певної групи або не бути відкинутою. Це може привести до конфліктів з іншими людьми, які можуть мати іншу точку зору.

- Невірна комунікація. Неefективна комунікація, така як недостатнє слухання, нечіткість у мовленні або неадекватні емоційні реакції, може стати причиною міжособистісних конфліктів. У ранньому юнацькому віці людина може не мати достатньої практики у комунікації, тому виникають конфлікти.

- Стресові ситуації. Стресові ситуації, такі як переїзд, розлучення батьків або смерть близької людини [1; 2; 5].

- За словами Л.Г. Подоляка, юнацький вік є чутливим періодом для розвитку основних соціогенних потенціалів людини як особистості, що

включає: формування майбутніх професійних, світоглядних і громадянських якостей фахівців; розвиток професійних здібностей і досягнення висот творчості як передумови для подальшої самостійної професійної діяльності; центральний етап становлення інтелектуальних і характерологічних рис; перетворення мотивації та системи ціннісних орієнтацій; інтенсивне формування соціальних цінностей в контексті професійного розвитку [3].

У юнацькому віці причини міжособистісних конфліктів цілком різноманітні:

- шкільна неуспішність;
- непорозуміння між особами різної статі;
- суперечки, які пов'язані з боротьбою за лідерство;
- вимоги дорослих щодо допомоги по господарським справам;
- зіткнення з питаннями сексуального характеру.

Особам юнацького віку притаманна жорстокість у спілкуванні, в більшій мірі до чужинців. Так вони відстоюють свою ідентичність та намагаються виділитись із натовпу.

У дослідженнях соціально-психологічних чинників виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці брали участь багато вчених. Серед них можна виділити такі імена:

Зігмунд Фрейд – австрійський психолог, який досліджував розвиток особистості від дитинства до дорослості і звернув увагу на важливість бажання, агресії та інших психологічних факторів, які можуть викликати конфлікти між людьми [8].

Альберт Бандура – канадський психолог, який досліджував вплив соціального навчання та самооцінки на поведінку людини, в тому числі на виникнення конфліктів.

Жан Піаже: швейцарський психолог, який вивчав розвиток мислення у дітей та підлітків, зокрема розвиток соціальної моралі, яка може впливати на виникнення конфліктів.

Карл Роджерс – американський психолог, який досліджував розвиток особистості та відносин між людьми, зокрема розуміння відкритості, співпраці та емпатії як ключових факторів у запобіганні конфліктів.

Мелані Кляйн – австрійський психоаналітик, яка досліджувала роль підсвідомих процесів у формуванні особистості та виникненні конфліктів між людьми [18].

Ерік Еріксон – американський психолог, який запропонував теорію психосоціального розвитку. Він досліджував вплив кризи ідентичності на виникнення міжособистісних конфліктів [19].

Джон Пі-Джеймс – американський психолог, який досліджував взаємозв'язок міжособистісних конфліктів з невизначеністю ролей в соціальних групах.

У ранньому юнацькому віці, багато соціально-психологічних чинників можуть сприяти виникненню міжособистісних конфліктів, особливо в контексті соціальної взаємодії з ровесниками. Основні соціально-психологічні чинники виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці включають наступні:

- Соціальна конформність та груповий тиск. Ранні підлітки можуть прагнути відповідати соціальним нормам та стереотипам, щоб бути прийнятими в групі ровесників. Це може викликати конфлікти, якщо людина не відчуває себе комфортно з виконанням цих норм або коли він/вона не може знайти спільну мову з іншими членами групи.

- Нестабільна самооцінка. Ранні юнаки та дівчата можуть бути дуже чутливими до своєї самооцінки, тому навіть незначні критики або конфлікти можуть стати для них причиною страждань. Це може викликати конфлікти з ровесниками або іншими людьми, які можуть навіть не мати наміру завдати шкоди.

- Потреба в увазі та прийнятті. Ранні юнаки та дівчата можуть дуже прагнути отримати увагу та підтримку від інших людей, зокрема від

ровесників. Якщо вони не отримують цю увагу, це може викликати негативні емоції та призвести до конфліктів.

- Пошук ідентичності. У цьому віці люди починають активно шукати своє місце в світі та формувати свою ідентичність. Це може викликати конфлікти з оточенням, якщо інші люди не розуміють чи не підтримують їхніх поглядів та переконань.

- Конкуренція. Ранній юнацький вік часто пов'язаний з конкуренцією, особливо в школі. Конкуренція може створювати напруження та невдоволеність між людьми, іноді призводячи до конфліктів.

- Соціальна група. Молоді люди можуть відчувати потребу належати до певної соціальної групи та отримувати визнання від її членів. Це може призводити до виникнення конфліктів з іншими групами або із тими, хто не відповідає очікуванням їхньої групи.

- Культурні розбіжності. Ранній юнацький вік - це період, коли люди стикаються з різними культурними переконаннями та звичаями. Це може створювати конфлікти через незнання, неприйняття або недоречне поводження.

- Емоційна нестійкість. У цьому віці молоді люди можуть бути емоційно нестійкими та дещо неуправними в своїх емоціях. Це може призводити до виникнення конфліктів через виявлення гніву, роздратування та інших емоцій [1; 5].

Отже, соціально-психологічними чинниками виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці на думку Е. Еріксона, З. Фрейда, К. Роджерса, Ж. Піаже, М. Кляйн та інших, є пошук ідентичності (пошук свого місця в світі), потреба в увазі та прийнятті, соціальна конформність та груповий тиск (відповідність соціальним нормам та стереотипам), зміна соціального середовища, різниця у цінностях (включає різні релігійні, культурні, етичні та моральні переконання), незрілість особистості (включає складнощі з розумінням своїх власних емоцій та потреб), емоційна нестійкість (невміння управляти своїми емоціями), конфлікти через

бажання контролю та соціальний тиск (бажання належати до певної групи або не бути відкинутим).

Висновки до розділу 1

Міжособистісний конфлікт, що виникає через різні думки, погляди, цінності та поведінку, є найбільш поширеним типом конфлікту. Він може виникати в будь-якому соціальному середовищі та сфері життя і призводить до напруження та суперечок між людьми. Для вирішення таких конфліктів важливо адекватно оцінювати ситуацію та приймати на себе відповідальність.

У вивченні причин міжособистісних конфліктів виділяються три основні позиції: психоаналітична, потребнісно-особистісна та контекстна. Основними причинами таких конфліктів є різниці в думках, поглядах, інтересах, потребах, цінностях, переконаннях, непорозуміння та комунікаційні проблеми, недостатність ресурсів, стрес, невдачі, різні стилі поведінки та особистісні проблеми.

Міжособистісний конфлікт може мати негативний вплив на людину, такий як стрес, агресія, зниження самооцінки тощо. Але вирішення таких конфліктів може покращити відносини між людьми та призвести до розвитку кращого розуміння.

Період ранньої юності може бути складним для молодої людини, але в той же час він може стати періодом зростання та розвитку, що сприяє формуванню здорової та самостійної особистості. У цей час молоді люди починають формувати свій світогляд, усвідомлюють себе та визначають свої цілі, намагаючись знайти своє місце у світі. Ранньою юністю є період від 15-16 до 17-18 років, коли особистість досягає стадії відносної зрілості, завершується бурхливий розвиток організму та первинна соціалізація.

У цей період особистості стикаються з різними викликами, такими як переосмислення власної значущості, пошук сенсу життя, здобуття статусу самостійної дорослої людини та потреба в особистісному та професійному самовизначенні. Проблемами можуть бути пошук власного місця, критичне сприймання спільного життєвого простору з дорослими, прагнення до

самовизначення та потреба в самоповазі. Крім того, ранній юнацький вік може бути періодом конфліктів, які виникають між молодими людьми, батьками, вчителями та іншими дорослими.

У ранньому юнацькому віці виникає багато міжособистісних конфліктів, і соціально-психологічні чинники впливають на їх виникнення. Основними причинами таких конфліктів є соціальні фактори, такі як недосконалість комунікації, культурні різниці, конфлікти в інтересах, різні стилі життя та соціальні стандарти.

Психологічні фактори також впливають на виникнення конфліктів. Неуважність до почуттів інших людей, здатність до агресії, незадоволеність собою, конфліктність та неповага до інших можуть призвести до міжособистісних конфліктів.

Таким чином, соціально-психологічні чинники взаємодіють між собою та впливають на виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці. Для запобігання таких конфліктів необхідно звертати увагу на психологічні та соціальні фактори, що можуть призвести до них, та працювати над розвитком соціальних навичок та навичок управління конфліктами серед юнаків.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ВИНИКНЕННЯ МІЖСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ У РАНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

2.1. Програма проведення емпіричного дослідження та методичний інструментарій

Узагальнюючи інформацію, яка була викладена в теоретичній частині, можна зробити висновок, що виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці зумовлюється рядом соціально-психологічних чинників. Ці фактори включають індивідуальні особливості юнаків, такі як стиль сприйняття, рівень емоційної стійкості та здатність до спілкування і конфліктного врегулювання. Крім того, соціальний статус, який займає індивід в соціальній групі або шкільному середовищі, також може впливати на його взаємодію з оточуючими та спричиняти конфлікти, що сприяло тому, аби це стало предіетом нашого емпіричного дослідження.

Важливо враховувати, що ці чинники взаємодіють між собою та можуть варіювати залежно від контексту. Для ефективного розуміння та управління міжособистісними конфліктами у ранньому юнацькому віці, необхідно враховувати як індивідуальні особливості підлітка, так і соціальні умови, в яких він знаходиться.

В емпіричному дослідженні взяло участь 75 респондентів, серед яких учні 9, 10 та 11 класів Херсонської спеціалізованої школи I-III ступенів №57 з поглибленим вивченням іноземних мов Херсонської міської ради віком від 14 до 17 років. Дане дослідження було проведено у вигляді Гугл-форми, яка складалась з 5 розділів та включала в себе 4 методики, завдяки яким було виявлено соціально-психологічні чинники виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці.

Для визначення переважного способу поведінки людини в конфліктних ситуаціях була використана Діагностика схильності до конфліктної поведінки

Методика К.Томаса діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки, адаптація Н.В.Гришиної.

К. Томас запропонував двовимірну модель регулювання конфліктів, яка описує типи поведінки людей у конфліктних ситуаціях. Ця модель базується на двох основних вимірах - кооперації та напористості. Кооперація відображає увагу людини до інтересів інших осіб, які втягнуті в конфлікт, тоді як напористість відображає акцент на захисті власних інтересів. Згідно з цими вимірами, К. Томас виділяє такі способи регулювання конфліктів: співпраця, пристосування, уникнення, компроміс та суперництво [20].

Методика «Оцінка рівня конфліктності особистості» Г. Ложкін та Н. Пов'якель. Конфліктність особистості визначається комплексною дією наступних факторів: психологічних (особливостей темпераменту, рівня агресивності, психологічної стійкості й саморегуляції, актуального емоційного стану, соціально-психологічних установок і цінностей, ставлень до опонента, комунікативної компетентності тощо); соціально-психологічних (особливостей умов життя й діяльності, середовища й соціального оточення, загального рівня культури тощо) [21].

Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі. Т. Лірі (1954 р.) розробив методику, яка призначена для вивчення уявлень суб'єкта про себе й ідеальне "Я", а також для аналізу взаємовідносин в малих групах. Ця методика дозволяє виявити основний тип відносин до інших людей, який відображається в самооцінці та оцінці інших людей.

У рамках цієї методики виділяються два основні чинники: "домінування-підпорядкування" і "дружелюбність-агресивність (ворожість)". Через ці чинники вивчаються преобладаючі тенденції у взаємодії з оточуючими. Ця методика надає можливість вивчити внутрішні уявлення про себе та взаємовідносини з іншими людьми, що допомагає краще розуміти типові ставлення і взаємодію в індивіда і в груповому контексті.

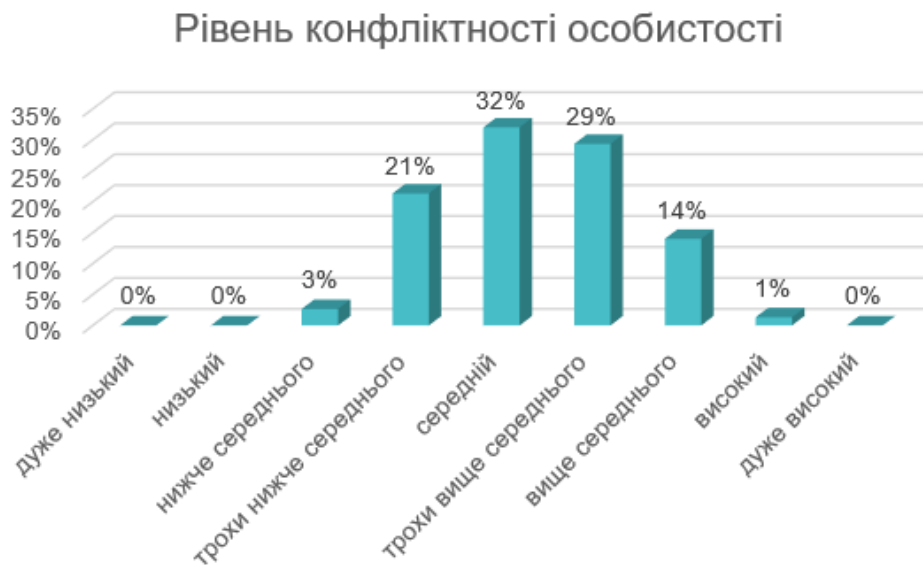
Для визначення психічного стану особистості (тривожності, ригідності, фрустрації, агресивності) була обрана Методика "Самооцінка психічних

станів" (за Г. Айзенком). Ці стани відіграють значну роль у визначенні загальних адаптаційних здібностей людини.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження соціально-психологічних чинників виникнення міжособистісних конфліктів учнів раннього юнацького віку

Як було зазначено вище, опитування проходили 75 респондентів, серед яких 50 дівчат (66,7%) та 25 хлопців (33,3%), де 18 (24%) респондентів віком 14 років, 25 (33,3%) - віком 15 років, 21 (28%) - віком 16 років та 11 (17,7%) - віком 17 років.

Методика «Оцінка рівня конфліктності особистості» Г. Ложкін та Н. Пов'якель.

Мал. 2.1. Результати проходження методики «Оцінка рівня конфліктності особистості» Г. Ложкін та Н. Пов'якель

За результатами дослідження (мал. 2.1) маємо наступні результати: 3% опитуваних мають рівень конфліктності нижче середнього, 21% - трохи нижче середнього, 32% - середній, 29% - трохи вище середнього, 14% - вище середнього та 1% - високий рівень конфліктності особистості.

Таким чином, на основі аналізу отриманих результатів можна стверджувати, що більшість респондентів (99%) мають рівень конфліктності у

середньому діапазоні показників. Цей відсоток людей вступає в конфлікти лише у випадках, коли немає іншого виходу, і вони зазвичай намагаються досягти компромісу. Вони мають стійкі переконання і готові стояти на своєму, незважаючи на можливі наслідки. Для цієї категорії людей конфлікт є певною тактикою, але не визначає суттєвої частини їхнього життя. Проте, варто зазначити, що у нашому дослідженні також було виявлено 1% опитуваних з високим рівнем конфліктності, яких можна охарактеризувати як "провокаторів". Ці люди, як правило, активно втягуються у конфлікти, вміють маніпулювати і контролювати інших задля досягнення своїх особистих цілей. Крім того, вони схильні критикувати інших з метою особистої вигоди, але не для покращення справи загалом. Ці люди не приймають критику з боку інших, але водночас самі готові критикувати оточуючих.

Методика "Самооцінка психічних станів" (за Г. Айзенком)

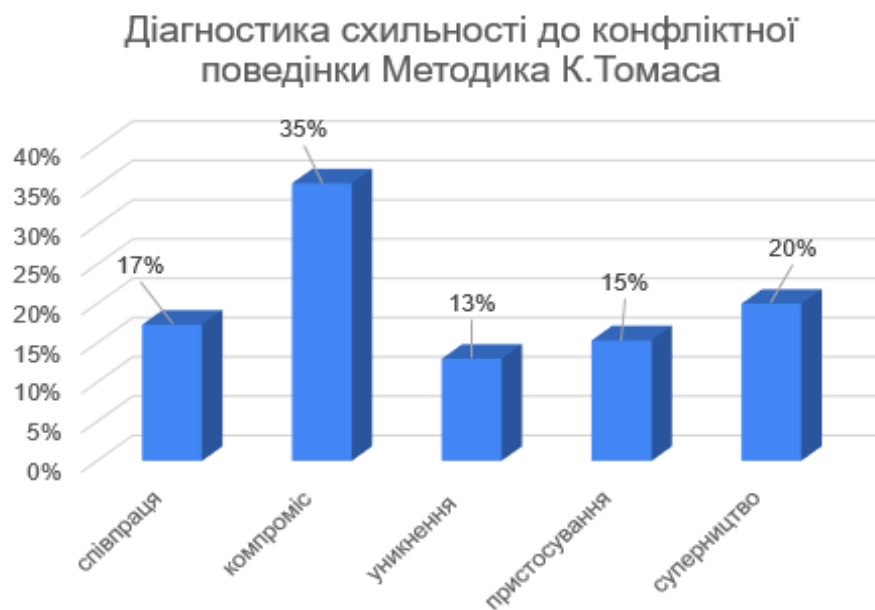
Мал. 2.1. Результати проходження методики "Самооцінка психічних станів" (за Г. Айзенком)

За допомогою методики "Самооцінка психічних станів" (мал. 2.2) було з'ясовано, що у більшості респондентів психічні стани на середньому рівні, тобто середні показники мають 60% респондентів за шкалою тривожності, 47% - фрустрації, 60% - агресивності та 75% за шкалою ригідності.

Звертаючи увагу на шкалу тривожності, можемо побачити що 11% респондентів мають високий рівень тривожності, яка може виявлятися у різних людей по-різному, але загальною ознакою є надмірне турбування, переживання і непокій, які можуть впливати на щоденне функціонування і якість життя. Люди з високим рівнем тривожності часто мають постійні переживання, які можуть бути пов'язані з різними аспектами життя, включаючи школу, стосунки, здоров'я тощо, постійно відчують напруженість, нервовість і розпач, не знаходячи відпочинку або заспокоєння. Такі особи можуть уникати соціальних ситуацій і відчувати нестатню впевненість у спілкуванні з іншими людьми. Це може призводити до соціальної ізоляції і відчуття відчуженості. Не менш вадливим є той факт, що це може впливати на концентрацію, пам'ять та когнітивні функції, що може призвести до зниження продуктивності в навчанні або інших сферах життя. Низька тривожність була виявлена у 29% опитуваних. Високий показник фрустрації спостерігається у 6% респондентів, він вказує на те, що особи відчують незадоволення в різних аспектах свого життя. Фрустрація може виникати з різних причин і мати різноманітні наслідки. Ранні юнаки з високим показником фрустрації не досягають своїх цілей, мають невиконані очікування або переживють розчарування в житті, не мають контролю над своєю ситуацією або не можуть змінити небажані обставини, також наявність нерозв'язаних конфліктів або постійних незгод з іншими людьми це все може спричиняти фрустрацію. Низький рівень фрустрації або її відсутність притаманний 47% респондентів. За шкалою агресивності можемо побачити, що 9% мають високий рівень агресивності і 31% - низький. Низький рівень агресивності вказує на те, що особи проявляють обмежену або малу кількість агресивних реакцій у взаєминах та ситуаціях. Це може бути позитивним ознакою, оскільки допомагає зберігати спокій, розуміння та гармонію у стосунках з іншими людьми. Такі люди можуть легше управляти своїми реакціями на стресові ситуації, бути більш відкритими до розуміння та розв'язання конфліктів без агресії, вміють зберігати спокійну реакцію навіть у

важких ситуаціях. Щодо показника ригідності 5% опитуваних мають високий показник і 20% - низький. Низький рівень ригідності вказує на те, що людина має відкритий, гнучкий та пристосовуючийся підхід до нових ситуацій та змін. Це може бути позитивною ознакою, оскільки допомагає адаптуватися до змін, відкривати нові можливості та взаємодіяти з різноманітними людьми. Люди з низьким рівнем ригідності можуть мати здатність до гнучкого мислення, що дозволяє їм швидко адаптуватися до нових інформаційних змін і змінювати свої думки та переконання. Вони можуть активно досліджувати нові можливості і не боятися виходити за межі своєї зони комфорту, змінювати свій підхід та стратегії, щоб відповідати новим обставинам, можуть дозволяти собі відкритість до альтернативних підходів та варіантів.

Діагностика схильності до конфліктної поведінки Методика К.Томаса

Мал. 2.3. Результати дослідження за методикою «Діагностика схильності до конфліктної поведінки К.Томаса»

В ході дослідження за методикою К. Томаса, маємо наступні результати (мал. 2.3): найвищий показник за стилем компромісу – 35%, це означає, що ця кількість респондентів готова йти на поступки в конфліктних ситуаціях, шукати золоту середину та поступатися заради досягнення мети. Компроміс – це складний процес, який вимагає багато терпіння, часу та зусиль,

до цього ж треба жертвувати чимось, аби отримати бажане. Саме таким чином за допомогою компромісу особи можуть досягти результату, який буде більш задовільний, аніж вони могли б досягти. На діаграмі можна побачити, що показник співпраці домінує у 17% респондентів, це означає, що такі люди прагнуть досягти спільного рішення, де обидві сторони взаємодіють та вносять свій внесок. Такі люди здатні активно взаємодіяти з іншими, враховуючи їх інтереси та потреби, мають високі комунікативні навички, гнучкість та емпатію, можуть задовольняти всіх учасників конфлікту, що сприяє побудові позитивних міжособистісних відносин. Використання стилю співпраці може бути корисним, коли важливо зберегти стосунки з іншими людьми для подальшого співробітництва з ними. Стиль суперництва домінує у 20% респондентів, це свідчить про те, що у них високий рівень бажання захищати власні інтереси та конкурувати під час вирішення конфлікту. Такі особи зазвичай переконані у правильності своїх дій та ведуть боротьбу за їх визнання, для таких людей важлива перемога та переконати інших у своїй перервазі. Для таких людей характерна впевненість у собі, цілеспрямованість та потреба контролювати ситуацію. Стиль суперництва може бути корисним в тих випадках коли рішення треба приймати швидко та людина цілковито впевнена в своїй позиції, але з іншої сторони цей стиль може створювати напруженість та погіршувати взаємини з іншими сторонами. У 13% опитуваних домінує стиль уникнення, це означає що такі особи виявляють велике бажання уникнути від конфлікту під час його вирішення. Особи, які обирають саме цей стиль свідчить про небажання займатися конфліктом або вирішувати його більш активним шляхом. Зазвичай такі люди відкладають вирішення проблем на майбутнє та сподіваються, що конфлікт вирішиться сам по собі, ставлять високу цінність на збереження стосунків з іншими людьми та уникнення ризику конфлікту. Використання стилю уникнення може бути корисним, коли на конфлікт немає часу або ресурсу, однак з іншої сторони при частому застосуванні цього стилю може призвести до накопичення невирішених проблем та погіршення взаємин з іншими. Стиль пристосування

характерний для 15% опитуваних, які зазвичай віддають перервагу інтересам та потребам інших осіб. Цей стиль свідчить про готовність підкоритися інтересам інших, в деяких випадках жертвувати своїми інтересами та йти назустріч, щоб зберегти гармонію та взаємну згоду. Ткі особи зазвичай толерантні, спроможні до співпраці та прагнуть забезпечити добробут інших людей. Використання стилю пристосування корисний у тих випадках, коли важливо підтримати гармонію в групі або відновити взаємозв'язок з іншими людьми, але з іншої сторони це може призвести до недосягнення власних цілей та почуття власної незадоволеності.

Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі

Мал. 2.4. Результати дослідження за методикою «Діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі»

За допомогою методики " Діагностики міжособистісних відносин " (мал. 2.4) було з'ясовано, що у більшості респондентів виявлено помірний ступінь вираженості, тобто адаптивна поведінка (здатність людини адекватно реагувати на зміни в оточуючому світі і досягати успіху у різних ситуаціях) по кожному типу міжособистісних відносин. Звернувши увагу на I тип – авторитарний, можна зробити висновок, що у 32% опитуваних – низький рівень вираженості, у 53% - помірний, в обох випадках це адаптивна поведінка, це свідчить про те, що такі люди зазвичай рішучі та наполегливі,

прагнуть бути, але не обов'язково, на місці лідера. У 12% опитуваних було визначено високий ступінь – дезадаптивна поведінка, яка може заважати досягненню цілей, спричиняти конфлікти та негативно впливати а самопочуття та якість життя. Високий ступінь характерний для енергійних осіб, що, можуть користуватися своїм авторитетом, але водночас вони досягають успіху у своїх справах. Та занадто високий ступінь вираженості, тобто екстремальний ступінь вираженості, що може бути надзвичайно помітним і впливати на всі аспекти життя особи, спостерігаються у 3% осіб - диктаторів. Ткі люди зазвичай бачать себе тільки лідерами та керівниками, мають на увазі тільки свою думку та не прислухаються до інших, для таких осіб властиві деспотичні риси.

Для осіб у яких домінує авторитарний октант властиво активність, самостійність, такі люди самостійно можуть прийняти рішення, зважаючи тільки на власні думки, а не на інших. Такі люди вмотивовані, активно та позитивно впливають на інших, готові бути лідером, який поведе усіх за собою.

II тип відносин - егоїстичний (незалежний -домінуючий) характеризується незалежністю від інших, такі люди зазвичай самозакохані, прагнуть бути над іншими. У 15% опитуваних низький ступінь вираженості, у 63% - помірний ступінь, це означає що у респондентів адаптивна поведінка, а отже вони впевнені в собі особи, покладаються тільки на себе, здатні конкурувати. Високий ступінь - дезадаптивна поведінка властива для 19% ранніх юнаків, це свідчить про те, що такі особи з вираженим почуттям власної гідності виявляють нарцисизм та незадоволення, здатні мати свою думку незважаючи на інших. Всього 4% мають надмірний ступінь вираженості, що характерний для егоїстів, які не признають думки інших, спрямовані тільки на себе, не люблять труднощі, тож можуть їх перекладати на інших. III тип-агресивний, взаємодії між людьми супроводжуються ворожнечею, ворожнечею, насиллям або виразними проявами конфлікту. В таких відносинах люди можуть вживати агресивні дії, слова або намагатися

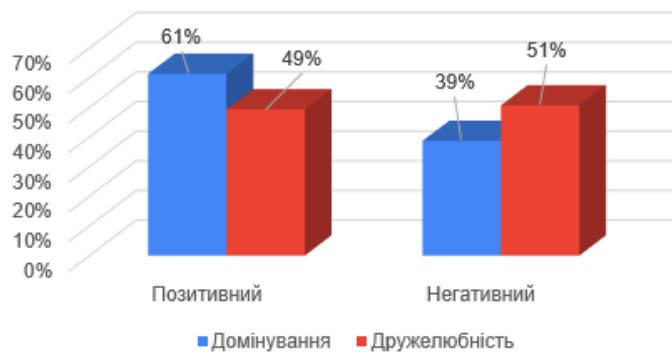
підкорити чи контролювати інших. Відносини цього типу часто сприяють напруженості, конфліктам і неспокою, а можуть навіть призвести до насильства чи травматичних наслідків для всіх сторін, що в них залучені. На мал. 2.3. ми спостерігаємо наступне: у 29% респондентів - низький ступінь вираженості, 59% мають помірний ступінь вираженості, 11% - високий та всього 1% - занадто високий рівень. Для адаптивної поведінки характерна наполегливість, енергійність та упертість, для дезадаптивної поведінки - суровість та вимогливість, легко дратуються та можуть різко виражатися по відношенню до інших, а в свою чергу жорстокість по відношенню до інших, надмірна агресивність та нестриманість властива особам з екстремальної, асоціальної поведінки. Для IV - підозрілого типу відносин, характерна образливість, замкнутість та злопам'ятність, для такої людини властиво критикувати та скаржитись на оточуючих. Особи з надмірно високим рівнем - 5%, відчужені від світу, з підозрілістю підходять до всього, таких осіб легко образити та змусити сумніватись в чомусь. Також зазначимо, що 27% респондентів мають низький ступінь вираженості, 55% - помірний ступінь та 13% - низький. V - покірний-сором'язливий тип характерний для осіб інтровертів, які невпевнені у собі, їх легко засмутити, бо вони чутливі та вразливі. Зачасту такі люди песимісти та звинувачують себе у невдачах, завжди звертають увагу на свої недоліки. Особи з екстремальним ступенем поведінки - 3% опитуваних будуть покладатися на інших, але не на себе, адже немає впевненості у собі та своїх діях. 32% досліджуваних мають низький ступінь вираженості та 52% - помірну вираженість, це означає, що ці особи з адаптивною поведінкою доволі стримані, будуть виконувати будь-які доручення та не будуть спиратись на свою думку.

У 37% осіб спостерігається помірний ступінь вираженості за VI - заздрісним типом та у 55% - помірний, це говорить про людину, що вона ввічлива, готова приймати поради від інших, полюбляють коли ними захоплюються оточуючи. У 5% респондентів виявлено високий ступінь вираженості, такі люди зазвичай слухняні, але не вміють чинити опір та 3%

опитуваних мають занадто високий рівень для них характерний страх, сором`язливість та невпевненість у своїх діях, ці особи зазвичай мають високий рівень тривожності, але низький рівень агресивності. VII тип – співпрацюючий, на мал. 2.4 ми можемо побачити, що 20% ранніх юнаків низький ступінь вираженості, у 61% - помірний ступінь, 15% мають високу ступінь та 4% - занадто високий. Це описує тип взаємин між людьми, який є характерним для осіб з емоційною нестабільністю, високим рівнем тривожності та низьким рівнем агресивності. Для таких людей характерні такі риси, як сильна реакція на зовнішні впливи і подразники, залежність самооцінки від думок важливих людей, такі особи прагнуть поширювати доброзичливість на своє оточення та мають бажання знайти спільну мову з іншими. VIII тип – альтруїстичний, низький ступінь вираженості було виявлено у 24% досліджуваних, помірний ступінь у 60%, високий рівень у 12% та занадто високий ступінь вираженості у 4%. Цей тип міжособистісних відносин характеризується вираженою потребою у відповідності соціальним нормам поведінки та бажанням забезпечити гармонію у стосунках з іншими людьми. Люди, які виявляють такі риси, мають особливість виражати свої переконання з екзальтацією, у таких осіб висока емоційна вимогливість, хоча вона може мати більш поверховий характер, ніж вони декларують, вони мають художнє сприйняття та обробку інформації, зазвичай проявляють милосердя, займаються благодійністю та мають місіонерські нахили.

Підсумувавши результати дослідження за методикою діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, було визначено показники за 2 основними векторами: домінування та дружелюбність (мал. 2.5)

Показники за двома основними векторами:
домінування — дружелюбність

Мал. 2.5. Результати за двома основними векторами: домінування та дружелюбність

Якщо ми оцінюємо особистість за шкалою "домінування", позитивне значення виявлено у 61% опитуваних, що вказує на найяскравіший приклад лідерських якостей у суб'єкта. Він чітко виявляє себе як лідер і вміє взяти на себе відповідальність. З іншого боку, негативне значення у інших 39% респондентів свідчить про схильність підкорятися та уникати відповідальності.

Щодо шкали "дружелюбність", позитивне значення було виявлено у 49% раннях юнаків, що вказує на те, що особистість прагне до прояву дружелюбності та співпраці. Вона активно залучається до спільних зусиль та прагне до плідної співпраці. З протилежного боку, негативне значення виявлено у 51%, воно вказує на наявність агресивних і конкурентних проявів у людини. Такі люди не проявляють належної схильності до плідної співпраці та спільної роботи з іншими.

На основі отриманих даних було проведено кореляційний аналіз (за критерієм Пірсона) який дозволяє підтвердити або спростувати наявність достовірних статистично значущих зв'язків між:

- рівнем конфліктності особистості та агресивністю, як психічним станом

Гіпотеза H_0 : Конфлітність особистості має прямий зв'язок з рівнем агресивності

- типами міжособистісних стосунків та суперництвом, як способом регулювання конфлікту

Гіпотеза H_1 : Існує зв'язок між певними типами міжособистісних стосунків та способом регулювання конфлікту- суперництвом

- суперництвом, як способом регулювання конфлікту та агресивністю, як психічним станом

Гіпотеза H_2 : Агресивність має прямий зв'язок із суперництвом, як способом регулювання конфлікту

Таблиця 2.1

Результати кореляційного аналізу показників рівня конфліктності особистості та агресивністю, як психічним станом

		Конфліктність	Агресивність
Конфліктність	Коеф. Пірсона	1	0,472**
	Значимість		0,000
Агресивність	Коеф. Пірсона	0,472**	1
	Значимість	0,000	

** - кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння)

Показник рівня конфліктності особистості має пряму значущу кореляцію з агресивністю, як психічним станом ($r=0,472$ при $p<0,01$). Даний взаємозв'язок свідчить про те, що чим вищий показник рівня конфліктності у ранніх юнаків, тим вищий рівень показника по шкалі агресивності. Тож можна сказати, що гіпотеза H_0 : Конфліктність особистості має прямий зв'язок з рівнем агресивності – підтвердилась.

Таблиця 2.2

Результати кореляційного аналізу між типами міжособистісних стосунків та способом регулювання конфлікту- суперництвом

		Суперництво	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Супе	Коеф. Пірсона	1	0,246*	0,304**	0,344**	0,208	-0,274*	0,014	-0,079	-0,080
	Знач.		0,033	0,008	0,002	0,073	0,017	0,906	0,500	0,494
I	Коеф. Пірсона	0,246*	1	0,648**	0,642**	0,421**	0,163	0,626**	0,714**	0,636**
	Знач.	0,033		0,000	0,000	0,000	0,162	0,000	0,000	0,000
II	Коеф. Пірсона	0,304**	0,648**	1	0,736**	0,620**	0,113	0,412**	0,404**	0,408**
	Знач.	0,008	0,000		0,000	0,000	0,332	0,000	0,000	0,000
III	Коеф. Пірсона	0,344**	0,642**	0,736**	1	0,700**	0,266*	0,543**	0,444**	0,432**
	Знач.	0,002	0,000	0,000		0,000	0,021	0,000	0,000	0,000
IV	Коеф. Пірсона	0,208	0,421**	0,620**	0,700**	1	0,467**	0,488**	0,346**	0,458**
	Знач.	0,073	0,000	0,000	0,000		0,000	0,000	0,002	0,000
V	Коеф. Пірсона	-0,274*	0,163	0,113	0,266*	0,467**	1	0,640**	0,426**	0,441**
	Знач.	0,017	0,162	0,332	0,021	0,000		0,000	0,000	0,000
VI	Коеф. Пірсона	0,014	0,626**	0,412**	0,543**	0,488**	0,640**	1	0,747**	0,701
	Знач.	0,906	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000		0,000	0,000
VII	Коеф. Пірсона	-0,079	0,714**	0,404**	0,444**	0,346**	0,426**	0,747**	1	0,731
	Знач.	0,500	0,000	0,000	0,000	0,002	0,000	0,000		0,000
VIII	Коеф. Пірсона	-0,080	0,636**	0,408**	0,432**	0,458**	0,441**	0,701**	0,731**	1
	Знач.	0,494	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	

* - кореляція значима на рівні 0,05 (двостороння)

** - кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння)

За результатами кореляційного аналізу ми бачимо наступне: I тип – авторитарний має пряму значущу кореляцію із суперництвом ($r=0,246$ при $p<0,05$) – це означає, що чим вищий ступінь вираженості авторитарного типу міжособистісних відносин, тим вищий показник суперництва, як способу регулювання поведінки. Аналогічно можемо видалити що II тип – егоїстичний та III тип – агресивний має пряму значущу кореляцію із суперництвом ($r=0,304$ при $p<0,01$ для II типу) та ($r=0,344$ при $p<0,01$ для III типу). Але що стосується V типу – залежного маємо обернену значущу кореляцію ($r= -0,274$ при $p<0,05$), це означає, що чим вищий ступінь вираженості залежного типу міжособистісних відносин, тим нижчий показник суперництва, як

способу регулювання поведінки. Тож можна сказати, що гіпотеза H_1 : Існує зв'язок між певними типами міжособистісних стосунків та суперництвом, як способом регулювання конфлікту – підтвердилась.

Таблиця 2.3

Результати кореляційного аналізу показників рівня агресивності та суперництвом, як способом регулювання конфлікту

		Суперництво	Агресивність
Суперництво	Коеф. Пірсона	1	0,596**
	Значимість		0,000
Агресивність	Коеф. Пірсона	0,596**	1
	Значимість	0,000	

Показник рівня агресивності особистості має пряму значущу кореляцію з агресивністю, як психічним станом ($r=0,596$ при $p<0,01$). Даний взаємозв'язок свідчить про те, що чим вищий показник рівня агресивності у ранніх юнаків, тим вищий рівень показника суперництва, як способу регулювання поведінки. Робимо висновок, що гіпотеза H_2 : Агресивність має прямий зв'язок із суперництвом, як способом регулювання конфлікту – підтвердилась.

Таблиця 2.4

Результати дисперсійного аналізу

		Сума квадратів	Ст.св.	Середній квадрат	F	Знач.
I	Міжгруп.	139,620	12	11,635	1,940	0,046
	Внутр.гр.	371,927	62	5,999		
II	Міжгруп.	99,355	12	8,280	1,363	0,208
	Внутр.гр.	376,565	62	6,074		
III	Міжгруп.	88,782	12	7,398	1,877	0,05
	Внутр.гр.	244,365	62	3,941		
IV	Міжгруп.	118,587	12	9,882	1,381	0,199
	Внутр.гр.	443,599	62	7,155		
V	Міжгруп.	45,716	12	3,810	0,682	0,762
	Внутр.гр.	346,284	62	5,585		
VI	Міжгруп.	45,090	12	3,757	0,821	0,629
	Внутр.гр.	283,897	62	4,579		
VII	Міжгруп.	75,176	12	6,265	1,106	0,372
	Внутр.гр.	351,171	62	5,664		
VIII	Міжгруп.	94,842	12	7,904	1,621	0,109
	Внутр.гр.	302,278	62	4,875		

Також було проведено дисперсійний аналіз, де залежні змінні – це типи міжособистісних відносин, а фактор – це суперництво, як спосіб регулювання конфліктів. Дисперсійний аналіз використовується для порівняння середніх значень двох або більше груп і визначення, чи є статистично значима різниця між ними. F-статистика та p-значення грають ключову роль у вирішенні цього питання.

Звернувши увагу на I тип – авторитарний маємо наступні результати: значення F-статистики (1,940) вказує на те, що середні значення між групами відрізняються. Чим більше значення F-статистики, тим сильніше різниця між групами. Значення p-значення (0,046) менше за загальноприйнятий рівень значущості 0,05, що свідчить про статистичну значущість різниці. Це означає, що є достатні докази стверджувати, що різниця між групами є статистично значущою.

Таким чином, на підставі цих результатів можна зробити висновок, що існує статистично значуща різниця між групами в контексті досліджуваної змінної.

Що стосується III типу – агресивного, значення F-статистики дорівнює 1,877, що означає, що є певний рівень різниці між середніми значеннями груп. Якщо p-значення дорівнює 0,05, що дорівнює заданому рівню значущості ($p < 0,05$), то нульова гіпотеза відхиляється, і ми вважаємо, що є статистично значима різниця між середніми значеннями груп. У нашому випадку p-значення дорівнює 0,05, що означає, що є наявність статистично значимої різниці між групами на заданому рівні значущості.

Таким чином, на основі наданих даних можна зробити висновок, що існує статистично значима різниця між середніми значеннями груп у дослідженні на рівні значущості 0,05.

Висновки до розділу 2

За результатами емпіричного дослідження можемо сказати, що 99% опитаних респондентів мають середній рівень конфліктності, який характерний для осіб, які вступають в конфлікт коли немає іншого виходу та зазвичай намагаються досягти компромісу, підтвердженням того є результати за методикою діагностики схильності конфліктної поведінки Томаса, що у 35% респондентів домінує саме компроміс як спосіб регулювання конфліктів. Але за методикою Лірі ми визначили що вектор домінування переважає дружелюбність, це сприяє виникненню міжособистісних конфліктів між ранніми юнаками, адже деякі з них користуються своїм авторитетом, або враховують тільки свою думку та не дослухаються до інших, такі особи можуть соціально тиснути на інших, намагатись контролювати іншими людьми через що можуть виникати міжособистісні конфлікти

На основі проведеного емпіричного дослідження, ми можемо зробити висновок про наявність значущих зв'язків обраних показників, а саме між типами міжособистісних стосунків, психічними станами, рівнем конфліктності особистості та способом регулювання конфліктів. За допомогою коефіцієнта Пірсона у програмі SPSS вдалось підтвердити гіпотези та використати у своїй роботі розгорнуту інтерпретацію кореляційного аналізу.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній бакалаврській роботі було теоретично обгрунтовано та емпірично досліджено проблему соціально психологічних чинників виникнення міжособистісних конфліктів у ранньому юнацькому віці.

1. Міжособистісні конфлікти є найпоширенішим типом та можуть виникати в будь-якому соціальному середовищі (родина, школа, робоче місце) та сфері життя (особистісні, політичні, професійні та інші відносини). Коли людина прагне до взаємодії та спілкування із подібними собі – це зумовлює утворення соціальних груп та колективів, де одні люди можуть проявляти себе інакше, ніж оточуючі, яким данна поведінка буде недовподоби, вона викликає в учасників погане самопочуття, емоційні переживання, які можуть спровокувати негативні наслідки.

2. Період ранньої юності може бути складним для молодої людини, однак він також може стати періодом зростання та розвитку, що сприяє формуванню здорової та самостійної особистості. У цей період особистості зіштовхуються з різними викликами та проблемами, такими як пошук власного місця, критичне сприйняття спільного життєвого простору з дорослими, прагнення до самовизначення та потреба в самоповазі. У ранньому юнацькому віці виникає багато міжособистісних конфліктів, а їх виникненню сприяють соціально-психологічні чинники. Серед основних причин таких конфліктів можна виокремити соціальні фактори, такі як недосконалість комунікації, культурні різниці, конфлікти в інтересах, різні стилі життя та соціальні стандарти, а також психологічні фактори, такі як неуважність до почуттів інших людей, здатність до агресії, незадоволеність собою, конфліктність та неповага до інших. Всі ці фактори можуть призвести до виникнення міжособистісних конфліктів.

3. На основі проведеного емпіричного дослідження можна зробити такі висновки. 99% опитаних респондентів мають середній рівень конфліктності, що характерно для людей, які вступають у конфлікт, коли немає іншого виходу, але зазвичай намагаються досягти компромісу. Це

підтверджується результатами за методикою діагностики схильності до конфліктної поведінки Томаса, де 35% респондентів виявили схильність до використання компромісу як способу регулювання конфліктів. За методикою Лірі встановлено, що дружелюбність переважає домінування, що сприяє виникненню міжособистісних конфліктів серед ранніх юнаків. Деякі з них використовують свій авторитет або ігнорують думку інших, контролюють інших людей, що може призводити до міжособистісних конфліктів. Додатково, дослідження показало наявність значущих зв'язків між обраними показниками, такими як типи міжособистісних стосунків, психічний стан, рівень конфліктності особистості та спосіб регулювання конфліктів. За допомогою коефіцієнта Пірсона та програми SPSS було підтверджено гіпотези та проведено детальний аналіз кореляційних зв'язків. Таким чином, отримані результати вказують на важливі зв'язки між різними аспектами конфліктності та регулювання конфліктів, що може мати значення для подальшого розуміння та управління міжособистісними конфліктами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрій Я. Т. Психологія конфлікту: навч. посіб. / — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2016. — 138 с. — Бібліогр. : с. 135–137.
2. Берлач А.І., Конфліктологія: навч. посіб. / Кондрюкова В.В., Криволапчук В.О., Поліщук О.Г.; - ОДУВС – вид. 2-ге, доповн. - Одеса : ОДУВС, 2010. – 162 с.
3. Березовська Л.І. Психологія конфлікту: навчально-методичний посібник /Л.І.Березовська, О.С.Юрков. - Мукачево: МДУ, 2016. - 201 с.
4. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. / А.М.Гірник – К.: Києво-Могилянська академія, 2010. – 222 с.
5. Гончарова Н.О., Горбенко Ю.Л., Калюжна Ю.І., Лавріненко В.А., Мельничук М.М., Мирошник О.Г., Мишко Н.М., Моргун В.Ф., Перетятко Л.Г., Рева М.М., Седих К.В., Тесленко М.М., Тітов І.Г., Тітова Т.Є., Харченко А.С., Чайкіна Н.О., Яновська Т.А. // Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. К.В. Седих. – Полтава: Астрія, 2018. – 342 с.
6. Гуменюк Л.Й. Соціальна конфліктологія: підручник / Л. Й. Гуменюк. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 564 с.
7. Дзюба Т.М. Комплекс методик для діагностики психологічної готовності керівника школи до взаємодії в умовах конфлікту /За наук. ред. Л.М.Карамушки. – Полтава: ПОІППО. – 2005. – 64с.
8. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 424 с.
9. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005. - 456 с.
10. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2004. — 192 с.: іл. — Бібліогр.: с. 180–184.

11. Орлянський В.С. Конфліктологія: навчальний посібник / В. С. Орлянський. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.
12. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
13. Пірен М.І. Конфліктологія: Підручник. — К.: МАУП, 2003. — 360 с.
14. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія: навчальний посібник / В. М. Поліщук. – 4-ге вид., стер. – Суми : Університетська книга, 2019. – 352 с.
15. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навч. посібник. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с
16. Руденко О.О. Психологічні особливості міжособистісних конфліктів студентів. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2010. № 7. С. 360–365.
17. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навч. посіб. / Савчин М.В., Василенко Л.П.. - 2-ге вид., доповн. - К.: Академвидав, 2011. - 384с.
18. Співак, В. А. Ділові комунікації. Теорія і практика: підручник для академічного бакалаврату / В. А. Співак. – 2017
19. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
20. Шаповаленко І.В. Вікова психологія (Психологія розвитку та вікова психологія). - М.: Гардаріки. - 349 с., 2005.
21. Яблонська Т.М. Ідентичність як предмет психологічного аналізу // Наукові записки Інституту психології ім.Г.С.Костюка НАПН України /за ред. акад. С.Д.Максименка – К.: Ніка-Центр, 2010. – Вип.38. – 392 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1.1. Сфери прояву міжособистісних конфліктів

№	Сфера прояву	Тип конфлікту	Причини
1	Колектив (організація)	Керівник - підлеглий. Між співробітникам и одного рангу. Службові чи неслужбові	Організаційно-технічні: розподіл ресурсів; незадовільні комунікації; відмінності в цілях. Психологічні: індивідуально-психологічні особливості; соціально-психологічні явища (позиція, статус, роль, внутрішня установка та ін.)
2	Сім'я	Подружні конфлікти. Батьки - діти. Подружжя - родичі	Обмеження свободи, активності та дій; девіантна поведінка одного або декількох членів сім'ї; наявність протилежних інтересів; сексуальна дисгармонія; матеріальні проблеми; індивідуально-психологічні особливості та рівень психолого-педагогічної культури членів сім'ї; психофізіологічна несумісність.
3	Суспільство (установи соціальної сфери; державні установи; вулиця; суспільний транспорт)	Громадянин - суспільство. Громадянин - урядовець та ін.	Нерозвиненість технологій прийому громадян у державних установах і у сфері обслуговування; низька правова і психолого-педагогічна культура [5].

Додаток Б**Тест «Оцінка рівня конфліктності особистості» Г. Ложкін та****Н. Пов'якель**

Інструкція для учасників опитування. Приготуйте, будь ласка, бланк для методики (перелік цифр від 1 до 14). На кожне із запропонованих 14 запитань наведені три варіанти відповідей: А, Б, В. Оберіть, будь ласка, ту відповідь, яка Вас влаштовує і запишіть букву, що її позначає, біля номера відповідного запитання у бланку до методики.

4. Чи притаманне Вам прагнення до домінування, тобто до того, щоб підкорити своїй волі інших?

А Ні.

Б Іноді.

В Так.

5. Чи є у Вашому колективі люди, які Вас побоюються, а можливо, ненавидять?

А Так.

Б Важко відповісти.

В Ні.

6. Хто Ви в більшій мірі?

А Миротворець.

Б Принциповий.

В Енергійний, діловий.

7. Як часто Вам доводиться виступати з критичними судженнями?

А Часто.

Б Періодично.

В Рідко.

8. Якби Вам випала нагода очолити колектив, щоб для Вас стало пріоритетом?

А Розробив би програму розвитку колективу на рік і переконав би колектив у доцільності її впровадження.

Б Вивчив би, хто є хто, й встановив би контакт з лідерами.

В Частіше б радився з колективом.

9. У випадку невдач який стан для Вас найбільш характерний?

А Песимізм.

Б Поганий настрій.

В Образа на самого себе.

10. Чи притаманне Вам прагнення відстоювати й дотримуватися традицій Вашого колективу?

А Так.

Б Швидше, що так.

В Ні.

11. Чи належите Ви до категорії людей, які готові почути гірку правду про себе, сказану в вічі?

А Так.

Б Швидше, що так.

В Ні.

12. Які якості Ви намагаєтеся викорінити в собі?

А Дратівливість.

Б Образливість.

В Нетерпимість до критики на свою адресу.

13. Хто Ви з професійної точки зору?

А Незалежний.

Б Лідер.

В Генератор ідей.

14. На думку Ваших друзів Ви людина?

А Екстравагантна.

Б Оптиміст.

В Наполеглива.

15. З ким Вам найчастіше доводиться боротися?

А З несправедливістю.

Б Бюрократизмом.

В Егоїзмом.

16. Що для Вас найбільше притаманне?

А Недооцінка власних здібностей.

Б Об'єктивна оцінка власних здібностей.

В Переоцінка власних здібностей.

17. Що найчастіше за все стає причиною для конфліктів з людьми?

А Надмірна ініціативність.

Б Надмірна критичність.

В Надмірна пряmolinійність.

Додаток В

Тест «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» (адаптований варіант методики Г.Айзенка)

Інструкція для учасників опитування. Дайте, будь ласка, оцінку зазначених психічних станів, які можуть виникати у Вас під час конфліктної ситуації та зробіть позначку у відповідній колонці таблиці бланку для відповідей. Спробуйте, будь ласка, бути відвертими, пам'ятаючи, що Ваша відповідь має відображати реальний, а не бажаний психічний стан.

№ п/п	Психічний стан	Так	Не знаю	Ні
1	Не почуваю себе впевненим	2	1	0
2	Часто червонію через дрібниці	2	1	0
3	Мій сон неспокійний	2	1	0
4	Легко впадаю в тугу	2	1	0
5	Турбуюся про неприємності, які існують допоки що лише в моїй уяві	2	1	0
6	Мене лякають конфлікти	2	1	0
7	Люблю «копатися» у власних недоліках	2	1	0
8	Мене легко переконати	2	1	0
9	Я самовразливий	2	1	0
10	Важко перенешу час очікувань	2	1	0
11	Нерідко мені здається безвихідною ситуація, з якої можна знайти вихід	2	1	0
12	Неприємності дуже мене засмучують	2	1	0
13	У разі великих неприємностей я схильний до самозвинувачувань	2	1	0
14	Нещастя й невдачі нічого мене не навчили	2	1	0
15	Я часто відмовляюся від боротьби, вважаючи її марною	2	1	0

16	Я часто почуваю себе беззахисним	2	1	0
17	Іноді я відчуваю відчай	2	1	0
18	Відчуваю почуття розгубленості перед труднощами	2	1	0
19	Іноді, у важкі хвилини веду себе як дитина, хочу, щоб мене пожаліли	2	1	0
20	Вважаю недоліки власного характеру невинними	2	1	0
21	Залишаю за собою останнє слово	2	1	0
22	Нерідко під час розмови перебиваю співрозмовника	2	1	0
23	Мене легко розсердити	2	1	0
24	Люблю робити зауваження	2	1	0
25	Хочу бути авторитетом для оточуючих	2	1	0
26	Не задовольняюся малим, хочу набагато більше	2	1	0
27	Коли розгніваюся, не вмію стримуватися	2	1	0
28	Люблю керувати, а не підпорядковуватися	2	1	0
29	Маю різку, грубувату жестикуляцію	2	1	0
30	Я мстивий	2	1	0
31	Мені важко змінювати звички	2	1	0
32	Важко переключаю увагу	2	1	0
33	Дуже насторожено ставлюся до всього нового	2	1	0
34	Мене важко переконати	2	1	0

35	Нерідко у мене не виходять з голови думки, яких варто було б позбутися	2	1	0
36	Важко сходжусь з людьми	2	1	0
37	Мене засмучує щонайменша зміна плану дій	2	1	0
38	Я неохоче йду на ризик	2	1	0
39	Гостро переживаю відхилення від прийнятого мною звичного режиму	2	1	0
40	Я відчуваю себе на межі можливостей	2	1	0

**Методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки
К. Томаса (адаптація Н. Гришиної)**

Інструкція для учасників опитування. У своєму опитувальнику з виявлення типових форм поведінки К. Томас описує кожний з п'яти наведених можливих варіантів 12 думками про поведінку індивіда в конфліктній ситуації. У різних поєднаннях їх згруповано в 30 пар. Тест можна використовувати в груповому варіанті як у поєднанні з іншими тестами, так і окремо. У кожній з поданих пар потрібно не більш ніж за 15–20 хвилин вибрати те судження, яке найтипівіше для вашої поведінки.

Типова карта методики

1. А. Іноді я надаю іншим можливість взяти на себе відповідальність за вирішення спірного питання.
Б. Замість того щоб обговорювати те, у чому ми розходимося, я намагаюся звернути увагу на те, з чим ми обидва не згодні.
2. А. Я стараюся знайти компромісне рішення.
Б. Я намагаюся залагодити справу з урахуванням інтересів іншого та моїх власних.
3. А. Зазвичай я настійливо прагну досягти свого.
Б. Я стараюся заспокоїти іншого та переважно зберегти наші відносини.
4. А. Я намагаюся знайти компромісне рішення.
Б. Іноді я жертвую своїми власними інтересами заради інтересів іншої людини.
5. А. Залагоджуючи спірну ситуацію, я весь час намагаюся знайти підтримку в іншого.
Б. Я стараюся зробити все, щоб уникнути напруженості, від якої немає ніякої користі.
6. А. Я намагаюся уникнути виникнення прикрощів для себе.
Б. Я стараюся досягти свого.
7. А. Я намагаюся відкласти розв'язання спірного питання, щоб згодом вирішити його остаточно.

Б. Я вважаю за потрібне поступитися в чомусь, щоб досягти більшого.

8. А. Зазвичай я настійливо прагну досягти свого.

Б. Я насамперед стараюся ясно визначити, у чому полягають порушені інтереси та питання.

9. А. Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.

Б. Я докладаю зусиль, щоб досягти свого.

10. А. Я твердо прагну досягти свого.

Б. Я намагаюся знайти компромісне рішення.

11. А. Я насамперед стараюся ясно визначити, у чому полягають порушені інтереси та питання.

Б. Я намагаюся заспокоїти іншого та переважно зберегти наші відносини.

12. А. Часто я уникаю займати позицію, яка може спричинити спори.

Б. Я даю іншому можливість у чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також іде мені назустріч.

13. А. Я пропоную середню позицію.

Б. Я наполягаю, щоб було зроблено по-моєму.

14. А. Я повідомляю іншому свою точку зору та запитую про його погляди.

Б. Я намагаюся показати іншому логіку та перевагу моїх поглядів.

15. А. Я стараюся заспокоїти іншого та переважно зберегти наші відносини.

Б. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути напруженості.

16. А. Я стараюся не зачепити почуттів іншого.

Б. Я намагаюся переконати іншого в перевагах моєї позиції.

17. А. Зазвичай я наполегливо стараюся досягти свого.

Б. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути напруженості, від якої немає ніякої користі.

18. А. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.

Б. Я даю іншому можливість у чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також іде мені назустріч.

19. А. Я насамперед намагаюсь ясно визначити, у чому полягають порушені інтереси та спірні питання.
- Б. Я стараюся відкласти розв'язання спірного питання, щоб згодом вирішити його остаточно.
20. А. Я намагаюся негайно подолати наші розбіжності.
- Б. Я стараюся знайти найкраще поєднання вигравів і втрат для нас обох.
21. А. Ведучи переговори, я намагаюся бути уважним до бажань іншого.
- Б. Я завжди схильюся до прямого обговорення проблеми.
22. А. Я намагаюся знайти позицію, яка є середньою між моєю позицією та точкою зору іншої людини.
- Б. Я відстоюю свої бажання.
23. А. Зазвичай я заклопотаний тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
- Б. Іноді я надаю іншим можливість узяти на себе відповідальність за розв'язання спірного питання.
24. А. Якщо позиція іншого здається йому дуже важливою, я постараюся піти назустріч його бажанням.
- Б. Я стараюся переконати іншого прийти до компромісу.
25. А. Я намагаюся показати іншому логіку та перевагу моїх поглядів.
- Б. Ведучи переговори, я стараюся бути уважним до бажань іншого.
26. А. Я пропоную середню позицію.
- Б. Я майже завжди заклопотаний тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
27. А. Часто я уникаю займати позицію, яка може спричинити спори.
- Б. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.
28. А. Зазвичай я настійливо прагну досягти свого.
- Б. Залагоджуючи ситуацію, я зазвичай намагаюся знайти підтримку в іншого.
29. А. Я пропоную середню позицію.
- Б. Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.

30. А. Я стараюся не зачепити почуттів іншого.

Б. Я завжди займаю таку позицію в спірному питанні, щоб ми спільно з іншою зацікавленою людиною могли досягти успіху.

Додаток Г**Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі**

Інструкція: Перед Вами опитувальник, який містить різні характеристики. Уважно прочитайте кожну та оцініть, чи відповідає вона Вашому уявленню про себе. Якщо так, то перекресліть у сітці реєстраційного листа хрестом цифру, яка відповідає порядковому номеру характеристики. Якщо ні, то не робіть жодних позначок на реєстраційному аркуші. Постарайтеся виявити максимальну уважність та відвертість, щоб уникнути повторного обстеження.

1. Вміє подобатися
2. Створює враження на оточуючих
3. Вміє розпоряджатися, наказувати
4. Вміє наполягти своєму
5. Має почуття власної гідності
6. Незалежний
7. Чи спроможний сам подбати про себе
8. Може виявити байдужість
9. Чи здатний бути суворим
10. Суворий, але справедливий
11. Може бути щирим
12. Критичний до інших
13. Любить поплакатися
14. Часто сумний
15. Чи здатний виявляти недовіру
16. Часто розчаровується
17. Чи здатний бути критичним до себе
18. Чи здатний визнати свою неправоту
19. Охоче підкоряється
20. Поступливий
21. Вдячний

22. Захоплений і схильний до наслідування
23. Шановний
24. Той, хто шукає схвалення
25. Здатний до співпраці, взаємодопомоги
26. Прагне ужитися з іншими
27. Доброзичливий
28. Уважний та ласкавий
29. Делікатний
30. Підбадьорливий
31. Чуйний до закликів про допомогу
32. Безкорисливий
33. Здатний викликати захоплення
34. Користується повагою в інших
35. Має талант керівника
36. Любить відповідальність
37. Впевнений у собі
38. Самовпевнений і наполегливий
39. Діловитий, практичний
40. Суперник
41. Стійкий і крутий, де треба
42. Невблаганний, але неупереджений
43. Дратівливий
44. Відкритий та прямолінійний
45. Не терпить, щоб їм командували
46. Скептичний
47. На нього важко справити враження
48. Вразливий, педантичний
49. Легко бентежить
50. Невпевнений у собі
51. Поступливий

52. Скромний
53. Часто вдається по допомогу інших
55. Охоче приймає поради
56. Довірливий і прагне радувати інших
57. Завжди люб'язний у поведженні
58. Дорожить думкою оточуючих
59. Комунікабельний і уживливий
60. Добросердечний
61. Добрий, що вселяє впевненість
62. Ніжний та м'якосерцевий
63. Любить дбати про інших
64. Щедрий
65. Любить давати поради
66. Вражає значимість
67. Начально-наказовий
68. Владний
69. Хвастливий
70. Пихатий і самовдоволений
71. Думає лише про себе
72. Хитрий
73. Нетерпимий до помилок інших
74. Розважливий
75. Відвертий
76. Часто недружелюбний
77. Озлоблений
78. Скаржник
79. Ревнивий
80. Довго пам'ятає образи
81. Самобічний
82. Сором'язливий

83. Безініціативний
84. Короткий
85. Залежний, несамотійний
86. Любить підкорятися
87. Надає іншим ухвалювати рішення
88. Легко потрапляє в халепу
89. Легко піддається впливу друзів
90. Готовий довіритися будь-кому
91. Прихильний до всіх без розбору
92. Усім симпатизує
93. Прощає все
94. Переповнений надмірним співчуттям
95. Великодушний і терпимий до недоліків
96. Прагне допомогти кожному
97. Той, хто прагне успіху
98. Чекає на захоплення від кожного
99. Розпоряджається іншими
100. Деспотичний
101. Належить до оточуючих з почуттям переваги
102. Марнославний
103. Егоїстичний
104. Холодний, черствий
105. Уїдлиний, глузливий
106. Злий, жорстокий
107. Часто гнівливий
108. Неприємний, байдужий
109. Злопам'ятний
110. Проїняті духом протиріччя
111. Впертий
112. Недовірливий та підозрілий

113. Несміливий
114. Сором'язливий
115. Послужливий
116. М'якотілий
117. Майже нікому не заперечує
118. Нав'язливий
119. Любить, щоб його опікали
120. Надмірно довірливий
121. Прагне здобути розташування кожного
122. З усіма погоджується
123. Завжди з усіма дружелюбний
124. Усіх любить
125. Занадто поблажливий до оточуючих
126. Намагається втішити кожного
127. Дбає про інших
128. Псує людей надмірною добротою

Короткий звіт за результатами перевірки кваліфікаційної роботи антиплагиатною інтернет-системою Strikeplagiarism:

Ім'я користувача:
Педагогіки та психології Кучерява Катерина

ID перевірки:
1015458652

Дата перевірки:
06.06.2023 14:00:26 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
06.06.2023 14:01:51 EEST

ID користувача:
100005735

Назва документа: Середа Катерина Олексіївна_Соціально-психологічні чинники виникнення міжособистісни...

Кількість сторінок: 45 Кількість слів: 10175 Кількість символів: 76426 Розмір файлу: 183.03 KB ID файлу: 1015118108

15.3% Схожість

Найбільша схожість: 1.54% з Інтернет-джерелом (https://dut.edu.ua/firefox/l_1537_89047517.pdf)

14.5% Джерела з Інтернету

388

Сторінка 47

9.43% Джерела з Бібліотеки

252

Сторінка 50

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнено

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

11